

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ

Рівне – 2023

ББК 83

УДК 82

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випуск III. Рівне : РДГУ, 2023. 33 с.

Матеріали збірника присвячені науковому осмисленню актуальних проблем українського літературознавства – феміністичним та постколоніальним студіям. Основу видання склали результати досліджень здобувачів вищої освіти філологічного факультету РДГУ, які були напрацьовані в межах діяльності проблемних груп кафедри української літератури («Постколоніальні стратегії української літератури ХІХ – ХХІ ст.», «Українська література у феміністичній проєкції») і апробовані під час роботи науково-практичного семінару «Українська література в культурологічному аспекті» (Рівне, 04 грудня 2023 року).

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 13 від 27 листопада 2023 р.)

Редакційна колегія:

КИРИЛЬЧУК О. М., кандидат філологічних наук, доцент;

КРУПКА М. А., кандидатка філологічних наук, доцент.

За зміст матеріалів і правильність цитування відповідальність несе автор

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2023

*ЗМІСТ**ДЕЙНЕКА ГЕОРГІЙ*

Постколоніальна проєкція історичного детективу
Богдана Коломійчука «Готель “Велика Пруссія”».....4

КОВАЛЬЧУК АННА

Збірка Сергія Жадана «Вогнепальні й ножові»
як симбіоз біблійних сюжетів та філософських роздумів.....7

КОЛОМИС КАТЕРИНА

STEAM-навчання української літератури в школі.....11

МИРОНЧУК ІРИНА

Постать жінки-митця у творчості Оксани Забужко
(за повістю «Інопланетянка»).....15

НАКОНЕЧНА НАДІЯ

Свідомість дівчини-підлітка у мистецькій практиці Ірини Мацко
(за повістю «Перехідний вік моєї мами»)19

НАУМЧУК ІЛОНА

Моделі характеротворення фемінних персонажів у романі
«Купальниця» Галини Вдовиченко: постколоніальний аспект.....22

СЕРГІЙЧУК АННА

Жіноча рецепція війни у романі Гаськи Шиян «За спиною».....25

ШОЛОТА СОФІЯ

Переосмислення конфлікту батьки-діти у художньому просторі
сьогодення (на прикладі збірки «Мама по скайпу»).....30

ПОСТАТЬ ЖІНКИ-МИТЦЯ У ТВОРЧОСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО (ЗА ПОВІСТЮ «ІНОПЛАНЕТЯНКА»)

Дослідження феміністичних проєкцій у літературі набуває обертів, відтак жіночі твори знаходять свою аудиторію та популярність. Аналіз та розгляд тексту про жінку нині є актуальним – вивчення жіночих постатей у літературі допомагає краще розуміти роль та статус жінок в суспільстві; розкриває нові способи уявлення про жінку-митця та її творчість; надихає інших жінок до самовираження та саморозвитку, а отже, допомагає пізнавати себе як члена суспільства. В одному з найперших творів Оксани Забужко «Інопланетянка» зустрічаємо надзвичайно глибокий та цікавий для аналізу образ жінки-митця. Поєднання «іншого» в складній постаті головної героїні розкриває можливість якомога детальніше розібрати бачення авторки про «нову» жінку.

Мистецтво завжди відіграло важливу роль у формуванні і відображенні культурних та суспільних цінностей. Аналіз образу героїні як митця допомагає краще розуміти, як творці та їхні твори впливають на суспільство, як вони відображають чи викликають зміни у глибинних переконаннях та перспективах. Дозволяє зрозуміти творчий процес, мотивацію, натхнення та творчу ідентичність – загалом, чинники, які формують митця і його творчість.

У повісті «Інопланетянка» в основу сюжету винесено переживання творчої кризи молодою письменницею Радою Д. Головна причина її внутрішньої дисгармонії у тому, що неможливо поєднати два виміри власної особистості – людський і мистецький. Рада гостро відчуває свою неприналежність до світу людей.

Проблема автентичності існування особистості жінки кореспондує із заголовком повісті: інакшість, іноментальність головної героїні визначають її позитивно маркований статус – інопланетянка. Звернімо увагу на те, що Раду вже змалечку турбує вічне, але водночас «недитяче» запитання: «Для чого людина живе?» [1, с. 84], материна відповідь повністю відповідає стандартам «щасливого» життя: вивчитися і одружитися. Співвіднесеність лише до соціального досвіду, у якому людина загубилася, змушує героїню відчувати «притягальну потугу паралельного буття...» [1, с. 86]. Цей інший вимір виконує своєрідну захисну функцію, виступає можливістю писати власний сценарій життя. Утім, О. Забужко все ж намагається художньо осмислити Радині спроби комунікувати зі світом, у якому живе героїня: «Лю-у-ди, візьміть мене до гурту!.. І люди – беруть» [1, с. 106].

Жінка прагне до цього лише з однієї причини: людина не може існувати без спілкування; це її покликання. Однак демонстративна зацікавленість «чужим життям» не приносить Раді задоволення від спілкування; натомість, обертається пусткою та водночас онтологічною пасткою, оскільки вона відчуває себе відчуженою та самотньою серед людей. О. Забужко використовує цікаве слово «знелюднення», пояснюючи його так: «...ніби в мені махом обірвались усі мої людські зв'язки, усі оті м'ясисто-буттєві, з нервів і безсонних радощів сукані линви, котрі, власне, й держать нас на світі, – обірвались, і я, мов повітряна куля, шугонула кудись у стратосферну пустку...» [1, с. 77]. Своєрідним захистом для Ради міг стати шлюб, власне, вона й зробила спробу реалізувати цей досвід: бути, як усі. Утім, родинного затишку так і не відчула, оскільки, на думку обранця Арсена, не дозволяла себе любити. У розуміння чоловіка любити – віддавати свободу, «а Раді потрібна була дистанція. Їй завжди потрібна була дистанція – прозір, шпарина, відліт. Бо в тих шпаринах жили слова» [1, с. 113]. Дослідниця Людмила Таран зазначає, що «Інопланетянка» передусім «про одвічну проблему свободи, про людське жадання здійсненості й повноти життя» [3, с. 215].

Рада не знаходить свого місця в «людському світі», і не вважає цікавим пошук «жіночого щастя», про яке говорить її мати – роль «жінки у шлюбі» розбивається об бажання Раді реалізувати себе як творця. Письменниці здається, що вона «не від цього світу», і всі її спроби влитися в соціум завершуються розчаруванням. У реальному житті вона почувається інопланетянкою, відчуваючи свою «непричетність» до дійсності, коли «ти – позірно рухаючись, розмовляючи, сміючись, гніваючись, хвилюючись так само, як вони (краще! далеко краще!), – одночасно є відділена від них незримою скляною стіною» [1, с. 106]. Відтак, бачимо постать «нетипової» для української літератури жінки.

Окрім того, у повісті розкривається проблема жіночої тілесності. Героїня бореться з несумісністю своєї буттєвої плоті та смислом, який повинен бути прихований за всім цим, але залишається недоступним для неї. Тілесність інших людей героїня сприймає ніби крізь «збільшувальне скло», з усіма натуралістичними подробицями. Власна тілесність так само болісна й огидна для Раді Д., адже за її особливим баченням, для неї неспівмірні глибина й обшири її духу та звичайна обгортка душі – тіло. Вона не сприймає свою зовнішність як щось, чим варто пишатися. Рада – письменниця – не може відчути власну красу духовно, хоч їй і вдається її осягнути через погляди інших. Спочатку Валентина Степановича, потім натовпу, з яким він знайомить Раду. Під час розмов з письменником героїня відчуває, як її тілесність усе більш фіксується ним, ніби застигає, стає пласкою – немов він бажає зробити її однією з героїв свого письма (що, власне, і робить пізніше). Під час знайомства з оточенням Валентина Степановича, відчуття «скам'янілості тіла» підсилюється через психологічне відтворення її відчуттів. Друзі та прихильники класика сприймають жінку як

пласку картинку, гарний аксесуар, адже вся увага дістається «справжньому генію літератури». Відтак, краса власного тіла переживається Радою як щось неприємне – ніби з неї зробили ляльку, і навіть її власна творчість знецінюється. Героїня перетворюється суто на об'єкт: «Файна ляля. Читали?...» [1, с. 124]. Сарказм останніх двох речень відкриває контраст двох образів жінки: Ради «якою-її-бачать-люди» і «справжньої Ради», яка не зводиться до досконалого тіла.

Саме через творчість як процес героїня намагається знайти відповіді на одвічні онтологічні питання, робить спробу реалізувати себе в іншому, «нетілесному» вимірі. У своїй творчості митець виходить за межі реальності. В уста Ради О. Забужко вкладає думку про значення постаті письменника: «Я – посередкою, от. Я стою непроханим посередником між дійсністю як вона є – і людьми...» [1, с. 130]. Авторська концепція творчості ґрунтується на засадничій категорії свободи митця, який не може писати на злобу дня, творити те, що потрібно людям тут і зараз. Тому Раді огидним є «божок» літератури Валентин Степанович, який зводить творчий процес до ремісницької праці. Відштовхуючись від його неавтентичної праці, що суперечить мистецтву як такому, головна героїня обирає свій шлях – шлях оприявлення власного письменницького голосу. «Зі своїх спостережень, думок, споглядань, фіксацій зовнішнього і внутрішнього світу Рада живиться, але ж усе це – і прокляття її. І перевага. Одним слово – творчість» [2, с. 217]. Таким чином, творчість має трансцендентний характер. Отже, повість О. Забужко «Інопланетянка» художньо осмислює проблему реальності буття та необхідності вийти за межі тілесного, уречевленого світу, щоб продемонструвати неконформістський голос письменника.

Рада Д. сприймає себе як героїню власного життя-твору, авторкою якого є вона сама. Її прагненням є постійний пошук повноти життя, а остання підступно «вислизає» з рук, навіть коли її вдається «зловити»: справжнім для Ради є лише те, що нагадує логіку художнього твору (та й своє життя вона постійно «відливає» у форму художньої оповіді). Отже, чим більше життя нагадує художній твір, тим справжнішим воно видається Раді. Цей бічний погляд («І я справді раз у раз бачила себе збоку» [1, с. 87], «я спромоглася глянути на власний шлюб збоку» [1, с. 98], «Рада виразно споглядала... контури власного, скрученого клубочком тіла...» [1, с. 125]) постає знаком постійної саморефлексії героїні, бажанням дистанціюватись, відсторонитись та одночасно увібрати в себе все максимально повно задля адекватного естетського відтворення. Можна стверджувати, що в «Інопланетянці» письменниця подає власну інтерпретацію «вічного» сюжету про «дві душі» письменника. Прагнучи визнання світового, особливого місця у літературі, Рада шукає, насамперед, прихисток у власній душі. І саме творчість дає таку можливість – бодай на час, поки відбувається процес перетворення «хаосу» («розрізненого» подієвого потоку та рефлексій на нього) на текст. Лише через слово Рада може віднаходити свою цілісність і повноту, внутрішнє самовиправдання свого існування. Наскрізною думкою

повісті є теза «митець – не людина». Тобто творчість протиставлено людському. Прокляття творчості є перетворення людини на «чужого», інопланетянку.

Джерела:

1. Забужко О. Після третього дзвінка вхід до зали забороняється. Київ : Комора, 2017. 413 с.
2. Романова І. Проблема автентичності буття в повісті О. Забужко «Інопланетянка». *Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*. Одеса, 2021. №1. С. 46-48.
3. Таран Л. «Коли б я володіла мистецтвом жити...». *Сучасність*. 1994. №7–8. С. 215–219.

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:**
матеріали науково-практичного семінару

Упорядкування
та наукове редагування
Олександр КИРИЛЬЧУК
Мирослава КРУПКА

Комп'ютерна верстка та макет
Олександр КИРИЛЬЧУК

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випук III. Рівне : РДГУ, 2023. 33 с.

ББК 83
УДК 82

Формат 60x84.
Гарнітура Times New Roman Суг.
Умовн. друк. арк. 1,8